

„Public Library”-csata, a’la Pécs, anno 1975-1985

Pintér László

Előzmények

Hallottam, hogy 1999 októberében a Pécsi Városi Könyvtár Várkonyi Nándor Fiókkönyvtárában a szakma neves, sokat tapasztalt szakemberei emlékeztek a közművelődési könyvtárak elmúlt ötven évére, s olvastam, nem sokkal ezután a *Könyvtári Figyelő* 1999. évi 2. számának „public library”-csatákra emlékező írásait. A pécsi találkozóról sajnos csak késve értesültem, ezért nem lehettem jelen, de a Könyvtári Figyelő írásaira azonnal felfigyeltem. E két esemény azért ragadta meg különösen a figyelmet, mert életkorommal és a tapasztalataimmal álltak összefüggésben, ugyanis 1976. január 16-tól 1994 júniusáig, tehát több mint 18 évig teljesítettem szolgálatot a Pécsi Városi Könyvtárban „csapattisztként”, a közművelődési könyvtárak „frontján”, egy olyan őrhelyen, ahol a nagy csata egyik ütközete folyt, folydogált. Talán, nem lesz haszontalan, ha az elméleti számvetések után személyes

emlékeim és dokumentumok segítségével felidézem a *Sallai István* által megalapozott országos „paradigmaváltás” helyi „lenyomatát”, a szép elméletek egyik dunántúli megvalósulását.

A Könyvtári Figyelő már említett számában *Futala Tibor*¹ pontosan meghatározza, hogy *Sallai István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya* című, eddig még nem publikált, de a szakma által azért ismert írása volt a „public library-csata” alapja, sőt kirobbantója.² Az elméleti tanulmány nem jelent meg ugyan, de „gyümölcse” nagy nyilvánosságot kapott: ez volt „A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez” című OSZK-KMK kiadvány.³ *Fogarassy Miklós* írásában⁴ a következőket olvashatjuk: „... a magyar szakma módszeresen, elszántan és ha másképp nem ment, ravasz stratégiákkal évtizedek óta folytatja az adott viszonyok között a küzdelmet (a népkönyvtár, a „Volksbücherei”, vagy az oroszos ideológiai, politikai szegény(könyv)-konyha ellenében) a szellemé-

ben szabad, nyitott, egyenlő esélyt kínáló könyvtárak elfogadtatásáért.” Pontosan így történt, ahogyan a fenti plasztikus képből élénk rajzolódik, csak annyit teszek hozzá, hogy elsősorban éppen az „Irányelveket” lobogtatva lehetett pártunk és tanácsunk helyi képviselőinek meghallgatását kérni, arra hivatkozva lehetett „pótkeretet” kunyerálni, új könyvtárak mellett érvelni, vagy a régiak bővítését kérni. Aztán már minden azon múlt, hogy az „irányelv” szó hatására mennyire mélyen nyúlt a „kincstári zsebbe” a tanács vagy a párt helyi „pápája”, esetünkben általában a tanács művelődési osztályának valamelyik vezetője, meg persze azon, hogy mekkora volt az a zseb.

Az „átkosban” azonban semmi nem volt elég önmagában: a legszebben kidolgozott törvényhez, irányelvhez is nagyon jó táptalajra volt szükség, hogy dudva helyett, vagy mellett, valami hasznos növény is kicsírázzon belőle.

A helyi csata kezdete

Pécsett az „Irányelvek” kedvező csillagzat alatt tűnt föl, jó földbe hullt a mag:

1.) a Pécsi Városi Könyvtár helyzete kritikussá kezdett válni, a Fogarassy- írásban plasztikusan megfogalmazott „népkönyvtár”, de még inkább az „orszos ideológiai, politikai szegény(könyv)konyha” jól kifejezett példánya alakult ki 1973-ra a városban, vagyis olyan lerongyolódottá vált addigra a könyvtárhálózat, hogy hiányait többé már nem lehetett mindenféle szolamokkal takargatni, ígéretekkel gyógyítani;

2.) a városi könyvtár addigi vezetője, a szépeplékű *Szöllősy Kálmán*, nyugdíja felé közeledett, az „Osztály” (Pécs Város Tanácsa VB. Művelődési Osztálya isteni jelzője) pedig biztos akart lenni abban, hogy, ha mindenki Kálmán bácsija nyugdíjba megy is, nem lesz „életfogyos” az utód kinevezése, mint akkortájt az divatos volt, hiszen

3.) a színen megjelent a trónkövetelő, *Pál Józsefné* személyében, ki szakirányú egyetemet végzett – nagy szó volt ez akkoriban –, s akit sokfelől támogattak a trón megszerzésében (pl. férje, a Baranya Megyei Könyvtár akkori módszertani csoportvezetője, meg a pártalapszervezet, melynek Pálné már akkor is tisztségviselője volt);

4.) az „Osztály” felügyeleti vizsgálatot folytatott a város kulturális és művelődési intézményeiben (Állatkert, művelődési házak, Pécsi Nemzeti Színház stb.), s ebből a sorozatból ki sem lehetett volna hagyni a könyvtárat;

5.) az „Osztályon” megjelent egy tehetséges, nagyratörő ifjú ember, *Schenk János* intézményi főelőadó, aki nemcsak karrierjét építette, hanem nyitott volt a változásokra, érezte azok szükségességét, az apparátusból talán egyedül ő volt, aki távlatokban gondolkozott és a fejlesztés elkötelezettje volt, sőt elképzelése is volt rá.

Zöld út nyílt tehát az „Irányelvek” előtt, lehetett alkalmazni azokat. Az „Osztály” megkezdhette a Pécsi Városi Könyvtár működésének teljes körű vizsgálatát, melynek „eredménye”, a Pécsi Városi Könyvtár helyzetét elemző vizsgálat összefoglaló jelentése⁵ már második bekezdésében így fogalmaz: „Vizsgálatunk célja [kiemelés az eredeti szövegben. P. L.] annak megállapítása volt, hogy a Pécsi Városi Könyvtár hogyan felel meg országos és helyi közművelődéspolitikai célkitűzéseinknek, elvárásainknak.”⁶ (Vagyis: a politikai céloknak.) Ám, nem sokat kell várni, megjelenik a szakma is: „A megalakulás kifejezetten mostoha körülményei ellenére a fejlődés megindult, ami elsősorban mennyiségi gyarapodást jelentett. Az 1956. évi 5. sz. tvr. által meghatározott funkcióknak ...[a könyvtár, P. L.] a feltételek kezdetlegessége miatt már az induláskor sem tudott eleget tenni, [kiemelés az eredetiben P. L.] nem tudta betölteni azt a szerepet, amit a szakmai irányelvek meghatároznak és elvárnak.”⁷ Világosan látszik a „nagy hármas” egysége, mégpedig a megfelelő sorrendben: politikai elvárá-

sok, törvényerejű rendelet, szakmai irányelv. Ebben a hármásban a „közművelődéspolitikai elvárás” mint a párt parancsa – harcászati hasonlattal élve – a nehéztüzérség, a törvény a páncélos támogatás, az irányelv pedig a gyalogság, amelyik a hadműveletet lezárja, végképpen legázolja a megpuhított ellenséget, esetünkben a támogatás forrását, az „Osztály”-t.

A csata résztvevői

A public library csapat

A vizsgálat vezetője a már említett Schenk János volt, aki kiválóan alkalmazta a hármast elvet, jó bűvészként mindig a megfelelő „állatot” húzta elő, a megfelelő „kalapból”. A Pécsi Városi Könyvtár munkájának vizsgálatára felkért személyek nevét olvasva a hármast egységet itt is felfedezhetjük: „kormányunkat” a megyei és a városi tanács meghívottjai képviselték (no és persze S. J., mint koordinátor), a szakmát pedig a város társkönyvtárainak vezetői, de szép számmal voltak gyakorlott és gyakorló könyvtárosok is a résztvevők között. A könyvtárosok két legkiválóbb képviselője a vizsgáló bizottságban Győri Erzsébet – akkor „Miskolc m. Város Tanácsa Városi Könyvtárának igazgatója” – és Surján Miklós – akkor a Baranya Megyei Könyvtár csoportvezetője. (Van-e, ki e neveket nem ismeri a szakmában?) A művelődési házak vezetői is részt vettek a vizsgálatban, sokukkal élő és jó kapcsolata volt a városi könyvtárnak. A vizsgálódó személyek nem pontosan ugyanazok, akiket eredetileg kijelöltek. (Már hivatkoztam a Schenk János által készített összefoglaló jelentésre⁸, de rendelkezésemre áll a vizsgálatot indító irat⁹ és a megküldött részjelentések¹⁰ is.) Érdekesség, hogy – bár felkérték –, nem vett részt a vizsgálatban a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya, az OSZK-KMK, Kellner Béla, a kaposvári Palmiro Togliatti Megyei Könyv-

tár igazgatója és Szita Ferenc ugyanennek a könyvtárnak az igazgatóhelyettese, valamint Keszthelyi Károly, az SZMT Baranya Megyei Központi Könyvtárának igazgatója. A személyeknél talán meg lehetett érteni az egyéb elfoglaltságra való hivatkozást, az intézmények esetében kissé nehezebb: ugyan, mit csináltak azok „testületileg”, éppen abban az időben? Nem hihetjük azt, mint néhány „egyéni visszalépő” esetében, hogy nem akartak ártani szegény Szöllösy Kálmánnak – közzsájon forgott, hogy a vizsgálat egyik célja az ő nyugdíjaztatásának előkészítése –, de akkor meg végképpen nem érthető: miért nem segítettek abban a „public library”-csatás időben egy jó irányt választó vizsgálat résztvevőinek az országos szervek? (Gyanítom azért, mert ez a csata nem dőlt el akkorra, még azokon a szinteken sem...)

Talán megbocsátható, ha személyes érintettségemet nem leplezem: megdöbbentem olvastam, most ennyi idő után, hogy én is szóba kerültem, mint vizsgálatra felkért személy. Megdöbbentem, hiszen 1975-ben éppen csak harmadik éve voltam könyvtáros, s még csak a második évfolyamot végeztem az ELTE könyvtár szakán. Talán Schenk Jánosnak jutottam eszébe, aki főiskolai csoporttársam volt, nem tudom. Az biztos, hogy engem végül, senki nem kért fel a vizsgálatban való részvételre. Ahogy a jelölés okát nem tudom, úgy a „visszahívását” sem. Ma már, nem is érdekel.

Nem beszélünk még a „szentháromság” egyik tagjáról: pártunkat – látszólag – nem képviseli senki. Legalábbis, sehol nincs leírva a nevek mögött: „az MSZMP ilyen-olyan szervének, ilyen-olyan funkcionáriusa”. Bárhogy bogarászom a jegyzőkönyveket: egyetlen „pártunknak”, vagy „pártunktól” címmel sem találkozom. Lehet, ezek titkosak voltak, nem tudom. Persze, gondoljunk csak bele, kellett-e megnevezni akár egy párttagot is: a könyvtárak, művelődési otthonok vezetői amúgy is, mind párttagok voltak, anélkül nem is lehettek vezetők – legalábbis akkor, Pécsen, még nem nagyon. Tehát

„pártunknak” megfeleltek a könyvtár- és művelődés-
siház-igazgatók, akik hivatalos „lözung” nélkül is
párttagok voltak. (Ott – „a pártban” – valószínűleg
pontosan tudták azt is, ki a résztvevők közül az
„szt. tiszt”.) De aztán, amikor a jegyzőkönyv zára-
dékát is elolvastam, hogy úgy mondjam, leesett a
tantusz: „A fenti javaslatot az aláírók 1975. július
1-én, illetve 2-án tartott értekezletükön megvitat-
ták és azzal egyetértettek.” Az aláírók között meg
ilyen „foglalkozások” képviselőivel találkozhatunk:
„KISZ-vezetőség képviselője”, „SZB titkár”, „intéz-
ményi főelőadó, az MSZMP Pécs Városi Tanács 2.
sz. alapszervezete képviselője” Na, csak kibújít a
szög a zsákból: a vizsgálat vezetője nem hívott meg
párttagot a „csapatba”, mert ő maga képviselte egy-
ben a pártot is, meghívás nélkül kialakult tehát a
párt, SZB, KISZ együttes. Hát, valahogy így mentek
akkoriban ezek a „public library”-csaták vidéken:
végy egy jóindulatú és felvilágosult párttagot, le-
gyen változásra érett a helyzet, legyen meg a törvé-
nyi-irányelvi háttér, s a „nagy” és „hivatalos”
nevek közé csempéssz be csapattársnak egy-két
szakértőt is, hogy a lövedékek néha azért célba is
találjanak. És hát persze: a csapatkapitány legyen
lehetőleg – mint pártunk képviselője – egyben a bí-
ró is. Van-e, ki az ellenfél győzelmére fogadna
ilyen esetben?

Az ellenfél

Érdekes a helyzet, mert szegény Szöllősy Kálmá-
non kívül – akit meneszteni akartak –, lényegében
nem is volt néven nevezhető ellenfél. Az osztály
nem veszekszik saját főelőadójával, a pártot a főelő-
adó képviseli, ha nem tesznek valamit, a könyvtár
összeomlik, a szakma országos vezetősége – a felkér-
és ellenére – mossa kezeit... Nem volt azonban
még így sem teljesen egyértelmű a helyzet, mert az
ellenfél maga az ideológia volt: mindenhova, min-
den kis lyukba „könyvtárat” kell telepíteni, hogy

„pártunk és kormányunk” szava minden munkás
asztalára eljuthasson a betevő falat mellé. (Ld. poli-
tikai szegény(könyv)konyha!) Meg ott volt még a
pénztelenség is: munkálkodjon bár a legjobb indu-
latú funkcionárius, legyen bár a legnagyobb
könyvtárosi szakmai igyekezet, honnan lesz pénz a
javításhoz? Ezen a téren segített az „Irányelvek”,
mely az ott „fönt” vívott csata eredményeképpen
jött létre, s az, hogy a „létező szocializmus” látszó-
lag jó gazdasági helyzetbe került. Bár az új gazdasá-
gi mechanizmust már leállították, addigra lassan
megnyíltak a „Nyugat” pénzforrásai. Más oldalról
közelítve: lassan kezdetét vette eladósodásunk, a
Kádár-rezsim megkapta az első hiteleket, amelyek-
ből lehetett (volna) kultúrára is fordítani.

A csata tehát jó csillagzat alatt indult: a város nyer-
het egy jobb könyvtárat, a csapat vezetője és részt-
vevői pedig magasabb sarzsit... A győzelem szinte
elkerülhetetlen. Ilyen csatában érdemes részt venni.

A felderítők és hírszerzők, azaz a részjelentések és készítőik

A részjelentéseket nézegetve pontosan lehet tudni,
kik is voltak szakismeret, pártállás, műveltség stb.
szerint azok írói, s azt is, hogy ezt a vizsgálat
vezetője is tudta. Győri Erzsébet jelentése pl. szinte
az utolsó szóig alá van húzva. Megállapításai ponto-
san „ülnek”, minden szava a szakma ismeretéről,
szeretetéről árulkodik, s arról, pontosan tudja, mit
akar: „A könyvtárak rövid időn belül nem fognak
tudni eleget tenni a magasabb tájékoztatási követel-
ményeknek, ha nem rendelkeznek az alapvető betű-
rendes és szakrendi katalógusokkal... 14 fő tehát az
irányításban dolgozik, megdöbbenően alacsony vi-
szont a fiókkönyvtárakban dolgozó főfoglalkozású
könyvtárosok száma. Általános megjegyzéseim kö-
zött el kell még mondanom, hogy igen elaprózott a
fiókkönyvtárhálózat... Ezzel a ténnyel Pécs városa
nem lehet elégedett, törekednie kell arra, hogy leg-

alább 2 nagy alapterületű B típusú könyvtára épüljön a közeljövőben, s meg kell szüntetni a 17-23 m² alapterületű „ínségkönyhákat.”¹⁰ (Figyeljünk a Fogarassyval nagy hasonlóságot mutató szóhasználatra!)

Surján Miklós jelentését nem olvashattam, egyedül ez tűnt el az összes részjelentés közül, annak olvasása nélkül is lehet azonban tudni, miket írt, mennyire fontosakat, hiszen őt az *Összefoglaló jelentés* szó szerint idézi. (Erről majd később!)

Külön csemege lenne, ha kedvemre idézhetnék a részjelentésekből, az azonban minden keretet szétfeszítene, oly bőséges az anyag (200 oldal körül), amelyet a vizsgálódók szállítottak. Még egy idézet azonban szívesen átnyújtok, annyira jól tükrözi a helyzetet: „A Városi Könyvtár sem elhelyezésében, sem méreteiben, sem technikai felszerelésében, sem ellátottságában, sem esztétikumával nem felel meg a társadalmi elvárásoknak. Az embereket döntően befolyásolják a könyvtári tartózkodás körülményei. A könyvtár a művelődés legjelentősebb központja a könyvben rögzített kultúrájával. Ezért megérdemli az esztétikus és harmonikus környezetet. Egy minden igényt kielégítő központi könyvtár irányítása sokkal kevesebb munkát igényel, mint sok apró, korszerűtlen fiókkönyvtár pelenkázása. Ez a sziszifuszi munka lelohasztja a lelkesedést. A városi könyvtár érdeme, hogy központi könyvtár és korszerű hálózat hiányában megjelent minden lehetséges helyszínen, s eljuttatta mindenhol a könyvben rögzített kultúrát. Milyen lenne enélkül ma a világ?”¹¹ Azt hiszem, az idézet plasztikus képet ad a jóra törekvő, a fogalmazással itt-ott még küszködő, de a kritikát már megjelentető, ugyanakkor az „eddig eredményeket” mégis „elismerő” mozgalmi szövegről, a pártkereteket „megfelelő módon” tárgyító káderről. „Illetékes elvtárs”-ak akkoriban „ették” az ilyen szöveget: az utolsó mondat pedig a „vörös farkok” egyik minta-példája lehetne odaadó lelkesedésével! (A Doktor Sándor Művelődési Ház akkori igazgatója készítette a jelentést.)

A részjelentések (24 db) tehát elkészültek, Schenk főelőadó – és egyben „a párt” képviselője – azokból csemegézve, elkészítette összefoglaló jelentését, mely hosszú időre, szinte napjainkig, meghatározta Pécs város közművelődési könyvtárhálózatát. Mondhatnánk: az előőrsként felvonultatott csapat az útmutatásoknak megfelelően feltérképezte a terepet, most már jöhet a tábornoki kar, tervezheti az eljövendő nagy csatáit.

Az „Összefoglaló jelentés”

Az *Összefoglaló jelentés* (továbbiakban: Jelentés) a maga nemében remekmű. Minden a megfelelő helyen, arányban van benne: a múlt tevékenységének méltó elismerése, a helyzet kritikai elemzése, javaslat a jobbításra (ld. még szocialista realizmus!), tervek, irányszámok. A jelentés mindenről szól, csak a személyes felelősöket nem nevezi meg, vagy csak oly mértékben – pl. Szöllősy Kálmán – amely éppen elég lesz a nyugdíjaztatás megindításához. Ez természetes is, hiszen saját magukat mégsem nevezhetik felelősnek azok, akik a vizsgálatot indítják, vezetik. Azt azonban – ismerve az akkori módszereket – nyugodtan állíthatom, hogy négy szem vagy „négyfal” között mindenki tudta, ki miben és hol felelős, s mindenki revolvertet is ezzel a másikkal. Ez a „munka- és felelősségmegosztás” is bevett gyakorlat volt: hallgatni egymás bűneiről, de aztán mindent előrángatni, ha valakit meg akartak buktatni.

A jelentés felépítése is jól tükrözi: a szerkesztő tényleg minden részletre kiterjedő iratot állított össze a minden részletre kitérő jelentésekből. Mindösszesen 60 számozott és 3 számozatlan oldalt tesz a felsorolt pontokhoz írt szöveg. A munka alaposságához aligha férhet kétség tehát, színvonalát pedig az biztosítja, hogy a *részjelentések szakértőinek javaslatai alapján készült, nemegyszer szó szerinti átvételt alkalmazva*. Sokszor volt a kezem-

Bevezető

Megállapítások

1. A Pécsi Városi Könyvtár társadalmi környezete. A Város könyvtárhálózatának főbb jellemzői.

2. A Pécsi Városi Könyvtár kialakulása és szerepe.

3. A Könyvtár működési körülményei.

A) Az épületek

a) Központ

b) Fiókkönyvtárak

c) Kiszolgáló helyiségek

B) Személyi ellátottság, személyügyi munka, munkaszervezet

C) Munkatervek

D) Költségvetés, gazdálkodás

E) A Könyvtár nyilvántartási és állományfejlesztő tevékenysége

F) A Könyvtár hálózati és módszertani tevékenysége

I. Hálózat, hálózatfejlesztés

II. Módszertani munka

G) A Könyvtár olvasószolgálati tevékenysége

H) A Könyvtár munkájának egyéb jellemzői (munkások olvasóvá nevelése, kapcsolatrendszere, nemzetiségi olvasók ellátása, bizottsági munkák, könyvtár és iskolák kapcsolata)

I) A könyvtár kiadványpolitikája

J) A Városi Könyvtár és a Megyei Könyvtár kapcsolata

Összefoglalás

Mellékletek: Intézkedési és ütemterv, Személyi átszervezés és bérrendezés a Városi Könyvtárban, Záradék, aláírások

Megállapítások, tervek ... és ami megvalósult

A Jelentés által definiált alap-helyzet egyszerű: „... a nagy lélekszámhoz, korszerűnek mondható szemlélethez, differenciált igényekhez [amelyek Pécs városát jellemzik, P. L.] logikusan kapcsolódó nagy és korszerű intézményhálózattal, differenciált szolgáltatásra képes egységekkel a város nem rendelkezik. E közművelődés egészére általában jellemző megállapítás a könyvtárügyre különösen elmondható: a korszerű »A« típusú megyei könyvtár nem adott, a városi hálózat ... gyenge, hasonlóan az iskolai könyvtárak valamint a szakszervezeti egységek szolgáltatásaihoz.” (p. 3.)

Konklúzió: „A fenti szolgáltatások [az „Irányelvek”-ben megfogalmazott javaslatok P. L.] – a jelen körülmények ellenére – célkitűzések kellene, hogy legyenek, mert ez nemcsak a fejlesztés feladatait és főbb irányait szabja meg, hanem a ma tennivalóit is meghatározza.” (p. 6.) A „főnt” lezajlott nagy public library csata eredménye – az „Irányelvek” – így használható fel a helyi ütközetben, így lesz hivatkozási alap, még akkor is, ha a „kellene, hogy legyenek”-szerű „büroszargon” ide is „begyűrűzik”.

A továbbiakban azt a módszert követem, hogy ismertetem a Jelentés egyes fejezeteit, terveit az A/1, A/2 stb. pontokban, rögtön utána pedig a B/1, B/2 stb. pontokban a meg(nem)valósulást jellemzem.

ben a Jelentés (a részjelentések nem, azokat csak most olvastam el!), sokszor eszembe jutott: bármilyennek tartom a „létező szocializmust”, ez a jegyzőkönyv ma sem lebecsülendő teljesítmény, talán ma is segítene, a mai városi könyvtáron, egy ilyen helyzetelemzés. A bőség megint zavarba ejt: pontos, jól fogalmazott, szakmailag megalapozott részleteket vehetnénk sorra, még az is érdekes volna, ami rosszabbul sikeredett, vagy csak pártzsargon, szükséges sallang. Igyekszem rövid lenni elemzésemben és az idézetek tekintetében is. (Mivel a továbbiakban többször fogok a Jelentésre hivatkozni, ezeken a helyeken jegyzet helyett, egyszerűen csak az oldalszámot közlöm az idézet után.)

A/1. A Könyvtár működési körülményeinek ismertetése siralmas összképet ad. Ilyen megjegyzések tarkítják pl. az épületek leírását: „A Központ ... megközelítése – a vasudvaron át –, nem szerencsés, unesztétikus ... A könyvtári szempontokat alapul véve ... az elhelyezés kényszermegoldás... A Központ irodahelyiségei zsúfoltak, csak nehezen alkalmasak elmélyült munkára”... „Arany János Könyvtár... Elhelyezése korszerűtlen...” „Babits Mihály Könyvtár... alkalmatlan megfelelő szintű működésre...” „Bartók Béla Könyvtár... alapterülete nem megfelelő, a mai igényeket egyetlen mutatója sem éri el...” „Ságvári Endre Könyvtár... Elhelyezése célszerűtlen, megközelítése bonyolult...” „A Dr. Berze Nagy János Könyvtár... elhelyezése korszerűtlen, alapterülete a közel 20.000 lakosú és állandóan fejlődő Lvov-Kertváros városrészhez képest említésre sem méltó. (Alapítása: 1974.!) [Zárójeles megjegyzés az eredetiben. P. L.]...” (p. 6-7.) Mindezt a szerkesztő így foglalja össze: „A fiókkönyvtárak felsorolásánál a stílusalanságnak tűnő ismétlések a legjellemzőbbek a működési körülményekre. Volt üzlethelyiségek, garázsok, alagsorok lehangoló képe fogadja a könyv iránt érdeklődő pécseiteket. A Könyvtárat dicséri mégis az, hogy a könyvtári célra jobbra alkalmatlan helyiségeket erőt megfeszítve igyekezett otthonosabbá, barátságosabbá tenni. Mindez természetesen nem pótolhatja a funkció kényszerű csorbításából adódó hiányokat.” (p. 8.) Figyeljünk a megfogalmazás hajlításaira: szidás-dicséret-szidás. E hármas az egész Jelentésen végigvonul, hiszen S. J. borotvaélen táncol: az alig három éve apparátusi tag, nem nagyon marasztalhatja el főnökeit, akik felelősek a helyzetért, hiszen tőlük függ a jövője. Javítani viszont mégiscsak akar, kicsit a főnököket is sakkban akarja tartani a „fél-szókimondásával”, nem veszi elő a puskát, de ott tartja az ajtó mögött és időnként arra-arra sandít. Ügyes lavírozás! Jó példa még erre a 2. oldal 6. sz. jegyzete, vagy annak folytatása: „Tulajdonképpen azóta is [az alapítás óta P. L.] egy hiánypótló tevékenység folyik, ap-

ró lépésekkel haladva a meghatározottak eléréséért.” (p. 5.) Tehát kicsit elismerek, de – felelős megnevezése nélkül – körülírom a rosszat. (Hátha majd egyszer ellenségem lesz az a fránya felelős...)

B/1. A működési körülmények még előkerülnek a hálózat átszervezése kapcsán, ott többet írok a helyzetről, most röviden csak annyit, hogy felemás eredmények születtek: lassan az összes olyan könyvtárat megszüntették, amelyik csak a jelentésekben szerepelt könyvtárként, a valóságban siralmas „ínségkonyha” volt, de a megszüntetettek helyett nem lett más, vagy nem ott lett, ahol kellett volna, vagy ami lett, sem működött megfelelőképpen. A megmaradó könyvtárak mindig kicsit szebbek, a munkaeszközök mindig kicsit korszerűbbek lettek, de mindig csak módjával. (A megmaradt könyvtárak egyikébe-másikába pl. csak az elmúlt években került telefon.) Hiába volt minden igyekezet, a pénz kevés volt...

A/2. A személyi ellátottság szintén katasztrófális. A könyvtárban 61 fő dolgozott, első pillantásra sok, az elemzések után azonban a következő kép alakult ki: „... szembetűnő a Könyvtár dolgozóinak gyenge szakképzése, iskolázottsági szintje. [Kiemelés az eredetiben P. L.] Mindössze 1 fő (az igazgatóhelyettes) rendelkezik egyetemi könyvtárosi végzettséggel – de ő is az elmúlt év végén került az intézménybe. A szakképzett-szakképzetlen megoszlás közel 50-50%-os!... A Könyvtárban 28 fő részfoglalkozású és 1 fő időszaki munkás dolgozik... a Könyvtár dolgozóinak közel fele részfoglalkozású, a könyvtárosi munkát végzőknek pedig negyede... a Könyvtár menedékhelye azoknak, akiket valamilyen ok miatt nem vettek fel felsőoktatási intézménybe (vagy rossz tanulmányi eredményük miatt nem is jelentkezettek) illetve – minden emberi értéküket elismerve – nyugdíjpótló keresetet biztosít a már nyugállományba vonultaknak, akik közül eredeti foglalkozása senkinek sem volt könyvtáros.” (p. 15.)

B/2. Azt gondolom, a **személyi ellátottság** területén történt az egyik legnagyobb változás a könyvtár-

ban: sokan jártak az akkortájt nagyon megerősödő Szombathelyi Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakára, sorra kerültek egyetemet végzett, vagy végző munkatársak a könyvtárba (igaz, volt elvándorlás is), remek igazgató került a könyvtár élére *Bertók László* személyében (a körülményekre még visszatérek), a nyugdíjasok és részfoglalkozásuk alkalmazása minimálisra csökkent, a fizetések szépen javultak, kialakult a könyvtár vezetői köre, olyan emberekből, akik – élükön az igazgatóval – egyre több elismerést szereztek a könyvtárnak, megszűnt az állandó vándorlás, stabil szereplőkkel, stabil munkahelyek alakultak ki. A kép csak 1982-ben kezd romlani: Bertók László lemond az igazgatói posztról, mert ereje felörlődik a sok vitában, csatában, amelyet meg kellett vívnia, s a költészetre akarja szánni minden idejét. Szerencsére a könyvtárban marad részmunkaidősként és ragyogó bibliográfiákat készít a város kiemelkedő irodalmi szereplőiről, folyóiratáról (*Csorba Győző, Várkonyi Nándor, Pákolitz István, Jelenkor stb.*), egészen nyugdíjazásáig a könyvtár „logója”. Nem folytatom tovább, megismételtem: szerintem a személyi-szakmai fejlődés volt a vizsgálat okozta változások közül a leglátványosabb.

A/3. A könyvtárnak szervezeti-működési szabályzata nem volt, szervezeti felépítése valamiféle hagyomány alapján a következők szerint alakult:

- a) hálózati és olvasószolgálati csoport
- b) gyarapítási, oktatási és katalógusszerkesztési csoport
- c) feldolgozó csoport
- d) módszertani csoport
- e) ügyviteli és gazdasági csoport

„*Elégge vegyes érzésekkel olvashatja a szervezeti felépítést bárki, könyvtári szakember. Hogy miért kell egy városi hálózat központjában olvasószolgálati csoport, s hogy miért különül el a katalógusszerkesztéstől a feldolgozás és hogy miért van szükség módszertani csoportra, nehéz lenne megindokolni, magyarázni sem lehet. Talán csak azzal, hogy a könyv-*

tár sohasem kért a Megyei Könyvtártól szakmai tanácsot. Ugyanis ha kér, nyilván nem 1975-ben kerülnek felszínre a problémák.” (p. 18.) Az idézetet szó szerint vette át a Jelentés szerkesztője a részjelentésből, annak beküldőjétől, Pál Józseftől, a Megyei Könyvtár módszertani csoportvezetőjétől¹³, akinek felesége a Városi Könyvtár akkori igazgató-helyettese. A férj minden javaslata előre tekintő, felesége igazgatóságának útját egyengeti, akár olyan direkt módon is, hogy név szerint ajánl a döntéshozóknak olyan könyvtárost, aki felesége jövőbeni vezetőtársa lehetne.

A könyvtár munkaszervezetét, tehát meg kell változtatni, s a Jelentés azt is előírja, hogyan:

- a) igazgatás (ig., igh., adminisztrátor)
- b) feldolgozási csoport (csop. vez., 4 könyvtáros, 1 adminisztrátor)
- c) szerzeményezési és hálózati csoport (csop. vez., 3 könyvtáros, 4 órás adminisztrátor)
- d) gazdasági csoport (1 főelőadó, aki csop. vez. egyben, egy 4 órás előadó, 1 kisegítő szakmunkás)

A városi könyvtár központjában összesen 11 fő lehet, de „senki nem dolgozhat csökkentett munkaidőben vagy részfoglalkozásuként, *mindenkinek 8 órás főfoglalkozásának kell lennie és természetesen szakképzettnek, az igazgatóknak és a csoportvezetőknek pedig kötelező a felsőfokú szakképesítés.* [Kiemelés az eredetiben P. L.]” (p. 21.)

A könyvtár **beszerzési kerete kevés, a munkatársak fizetése más könyvtárakéhoz viszonyítva is alacsony, a besorolások és bérek megállapítása hibás**, megfelelő gépi berendezések nincsenek, az írógépek „selejtezésre érettek” (p. 24.), állandó hiánycikk a katalógusszekrény stb. stb., folytathatnánk tovább a sort a végtelenségig. De vajon ki felel ezért? A szervezeti és működési szabályzat hiányosságainak vizsgálatát a következőkkel zárja a szerkesztő: „... *milyenségének okait tulajdonképpen fölösleges is kutatnunk. Helyette sürgősen el kell készíteni az új Szervezeti és Működési Szabályzatot.*...” (p. 18-19.) Ez a megoldás – mint már jelez-

tem – mindenütt előkerül: ne keressük a vétkest, (úgyis tudjuk ki az), hanem így és így javítsuk ki a hibát. Ismerős megoldás más helyekről is. Így születtek a „Titán elvtársak” is: nem bántani, rendes az, csak itt nem „funkcionált” megfelelően, **ti tán** tudjátok majd valamire használni. Mellesleg: a létező szocializmus összedőlésének egyik fő oka az itt leírt szemlélet – természetesen, sok más mellett.

B/3. Vegyük sorra a változásokat. Mindenki Pál Józsefnét várta befutónak az igazgatói posztra Szöllősy Kálmán nyugdíjazása után, hiszen 1974-ben már szinte ő vezeti a könyvtárat. Szöllősy csak formálisan igazgató, Pálné kezdi megszervezni az új csoportokat is. Nem tudom, volt-e más felkért előttem, de én lettem az első egyetemet végzett munkatárs Pálné után a városi könyvtárban: meghívott valamelyik alakítandó új csoport vezetőjének, kedvem szerint választhattam. Miután elmondta, milyen változások lesznek, nagy levegőt vettem és alig több, mint hároméves gyakorlat után, a feldolgozó csoport vezetését vállaltam. Az ugyancsak új módszertani csoport élére is felsőfokú végzettségű vezető került, Kovácsné, aki akkor fejezte be levelező tagozaton a szombathelyi főiskolát, s aki egészen nyugdíjazásáig meg is maradt ezen a poszton. Szöllősy Kálmán nyugdíjba vonult, szegény szinte azonnal betegeskedni kezdett, nem sokkal élte túl az egész hercehurcát. Jöhetett volna Pálné kinevezése. Igen ám, de Schenk János, ki tudja miért, talán mert a vizsgálat ideje alatt jól kiismerte Pálnét, aki – nem mellesleg – pártfunkciót is viselt egyben, csavarintott egyet a dolgokon, s elkezdte „becserkészni” Bertók László költő-könyvtárost, vállalná-e az igazgatást. Bertók végül, hosszas gondolkodás után 1977-ben igent mondott, ő lett az új vezető. Irányítása alatt elkészült a szervezeti-működési szabályzat, munkaköri leírások születtek, a helytelen besorolásokat javították. A szervezet is a Jelentés előírásainak megfelelően alakult, eltekintve két dologtól. Az egyik változásban az én kezem is benne volt, rögtön az elején. Nem „szerzeményezési és

hálózati csoport” alakult, hanem „hálózati és módszertani”, mondván, hogy a szerzeményezés maradjon csak a feldolgozó csoport ügye, így követhető pontosan a könyv útja a beszerzéstől a törlésig, s így szokás ez más könyvtárakban is. A másik eltérés a tervtől, hogy Bertók egy idő után, nagy rava-szul, a Megyei Könyvtárra mint példára hivatkozva, a létszámokat változatlanul hagyva, osztályokká alakította a csoportokat. Így még a „kinézete” is más lett a dolognak, „titulusukban” is fontosabb személyek lettek a vezetők. A bérek közelítettek más könyvtárak könyvtárosaiéhoz, a költségvetés, a beszerzési keret nőtt, a vezetők mind felsőfokú végzettségűek lettek. (Kivéve a gazdasági osztályvezetőt, aki a tanács utasítása alapján, nyugdíjazásáig érettségivel maradhatott beosztásában.)

Összességében azt lehet mondani, hogy a szervezet talán még jobbá alakult, mint amit előírtak, minden olajozottan látszott működni. Sajnos azonban e téren sem teljes az örömünk: a könyvtárosok között az 1981-ig tartó összefogás és lendület megtört, sok vita zavarta a munkát, a könyvtár meghatározó emberei, ahányan voltak, annyifelé húzták volna a könyvtár szekerét. A szervezetből kezdettől „kilógott” az alakuló Várkonyi Könyvtár, melynek státusát nem határozták meg pontosan. Kiváló felkészültségű vezetője, Keresztúri József, ki nem sokkal Bertók László után került a könyvtárba, mind nagyobb önállóságot követelt magának, mindhárom osztályvezetővel állandó hatásköri vitában volt, olyannyira, hogy végül még a beszerzést-leltározást is önállóan szerette volna végezni. Bertók László lemondása után – immár kivédhetetlenül – Pál Józsefné lett az igazgató, aki nem tudott, talán nem is akart igazságot tenni a vitákban. Vezetési módszerére – noha nem volt tisztességtelen –, a kor követelményeinek megfelelően, inkább a megosztás jellemző, mely megosztást tovább fokozta, hogy az új igazgatóhelyettes, – akit Pálné választott maga mellé, nyilván, mert benne bízott meg – kinevezésével eggyel nőtt a vezetői munkakörök

száma. Ez az a helyzet, amire azt mondhatjuk, kevesebb talán több lett volna... Később lassan kissé mégis konszolidálódott a helyzet, azonban a munkahelyi légkör már soha nem lett igazán jó: „A PVK-ban szigorú, mondhatni rigorózus szabályok között folydogált életünk 1986-1989 között, Bertók László igazgatóságának megszűnte után. Tervek és jelentések határideinek pontjai közt csendben, itt-ott értelmes munkával telt az időnk. (Az »itt-ott« a központtól távol eső könyvtárakat jelenti, e könyvtárak kölcsönzési idejét. Odáig, szerencsére, nem nagyon hatott el a kedvetlen bürokrácia.)”¹⁴

Azt a tanulságot lehet levonni talán az egészből, hogy a túlszervezett munkahelyek nehézkesen mozognak: ahol sok a vezető, nagyon pontosan körülhatárolt munkakörök kellenek, s nagyon erős kezű és szakértő főnök, különben szétesik minden...

A/4. Beszélni kell még az **állomány-nyilvántartásról, katalógusokról** is. E területet Surján Miklós vizsgálta. Idézet az összefoglaló jelentésből: „A Városi Könyvtár nyilvántartó és feldolgozó munkáját az ötletszerűség jellemzi, erre utalnak a raktári nyilvántartásban, a leltározásban bevezetett és végig nem gondolt változtatások, a katalógusrendszer következetlenségei... a kisebb könyvtárakban is meg kell csinálni a sorozati lapok, szerkesztői mellékletek beosztását. Az említett módon a cédula beosztás szempontjainak körét is bővíteni kell, melléklapok beosztásával a szerkesztőről, a bevezetők, utószavak szerzőiről, stb.”¹⁵ Mivel más részjelentésben ezek a mondatok nem lelhetőek fel, Schenk maga nem írhatta ezeket, hiszen ilyen színvonalon nem ismer- te a szakmát, a feldolgozás meg Surján szakterülte, az eltűnt részjelentés nélkül is tudhatjuk, ki volt a szerző. Azt mondhatjuk: hogy a Pécsi Városi Könyvtár ma olyan, amilyen, abban Surján is el- évülhetetlen érdemeket szerzett.

Mint már írtam – saját választásom után – engem kértek fel az új csoport megszervezésére, a hibák kijavítására. 1976 januárjától 1994. júliusig vezet-

tem a csoportot, több kevesebb sikerrel, attól függően, ki volt éppen az igazgató, hogyan lehetett a vezetőtársakkal együttműködni. A 18 év alatt, amíg a Pécsi Városi Könyvtárban dolgoztam, 120 ezernél több könyvet rendeltünk, vettünk leltárba, közel ennyit töröltünk az állományból, ugyanennyi könyv regisztrálását elvégeztük a katalógusokban is, úgy hogy közben igyekeztünk az Jelentés által kifogásoltakat javítani, új katalógusrendszert elkészíteni, új típusú dokumentumokat beszerezni, feldolgozásukat megtanulni. Nagyképűség és szerénytelenség nélkül elmondhatom: a feldolgozó csoport – később osztály – jól működött, olyan katalógusrendszert alakítottunk ki, amelyik minden kívánságnak megfelelt, s amelyik gyakorlatilag még most is épül, s egészen a számítógépes feldolgozás bevezetéséig be fogja tölteni feladatát. A public library csata a feldolgozás területén is zajlott, tehát itt is voltak nyert és veszített ütközetek – talán kicsivel több a nyert, mint a veszített. A legnagyobb csatát azonban – eddig – elvesztette az osztály: bár már vannak számítógépek, a számítógépes világháló is elérhető, még nincs számítógépes feldolgozás. Ez pedig súlyos hiány, minden nappal egyre nagyobb hátrányba kerül a könyvtár, minden nappal egyre több retrospektív feldolgozás válik majd szükségessé, s egyre nehezebb lesz a pótlás.

A/5. A Jelentés egyik legfontosabb része a 21 fiókkönyvtárral rendelkező **hálózat fejlesztésének terve**, mely világosan mutatja, hogy nemcsak a belső struktúrát, személyi állományt igyekeztek javítani az országban és a városban adódó lehetőségeket kihasználva a szerzők, hanem a már jellemzett „politikai ínségkonyhákat” is javítani akarták, imígyen:

„Meg kell szüntetni” (a Jelentés szóhasználata, p. 32-33.) 7 könyvtárat (a „leggyengébbeket”, amit az is jelöl, hogy a hét könyvtár alapterülete összesen 100 m²!), 3 lépcsőben 1 év alatt. A javítási terv a következő kategóriákat tartalmazza:

„4./ Létre kell hozni az alábbi fiókokat:

a. Griffaton-ház	kb. 250 m ²	(1976)
b. Ifjúsági Ház	kb. 110 m ²	(1975)
c. Központi Gyermekekönvtár	kb. 340 m ²	(1975)
d. Szigeti Gyermekekönvtár	kb. 175 m ²	(1976)

5./ Bővíteni kell:

a. József Attila fiókot	kb. 160 m ² -re	(1976)
b. a Pedagógiai Könyvtárt	kb. 160 m ² -re	(1976)
c. Lvov-Kertvárosi Könyvtárt		(1975)

6./ A következő fiókok felépítését el kell érni:

a. Újmecekalja	„B” típus	kb. 1100 m ²	(1985)
b. Lvov-Kertváros	„B” típus	kb. 800 m ²	(1985)
c. Siklósi Városrész	„B” típus	kb. 1000 m ²	(1985)
d. Budai Városrész	„C” típus	kb. 320 m ²	(1985)
e. Új bibliobusz			(1985)

Nagy figyelmet kell fordítani a teljesen szakszerűtlen telepítésekre, ugyanis a tervosztálytól kapott értesüléseink szerint az alábbi könyvtárépítésekkel számolhatunk:

1978.	Kertváros	150 m ²	A Diana téri magasház földszintjén
1977.	Bajcsy Zs. u.	99 m ²	A Benedek fiók pótlására
1977.	Szigeti út	175 m ²	A Kenyérgyár helyén" (p. 33.)

Nagyon csábító, hogy itt akár egy oldal terjedelemben is idézzek a szakszerű és pontosan átgondolt helyzetelemzésből, a terjedelem miatt azonban kénytelen vagyok összefoglalni a gondolatmenetet: a könyvtári feladatokat nem értő, az irányelveket nem ismerő tervosztály rövid idő alatt 424 m² alapterület építését tervezi olyan helyre, ahol nincs is szükség könyvtárra, vagy egészen más könyvtárra lenne szükség, s ezzel „nemhogy megoldja, hanem elodázhathja egy korszerűbb könyvtár szükségét” (p. 34.) Az akkor új, 80 ezer lakosra tervezett siklósi városrésznél „kb. 3-4 kisebb könyvtárat terveznek – jobbra emeletes lakóházak földszintjén – ami a

mai könyvtári normatívák nem ismerésére enged következtetni, ill. csak alapterületben gondolkodásra, pedig, mint ez akár jelen elemzésünkéből is kiderül, az csak egy a sok alapvető működtető elem közül.” (p. 34.)

Nem tekinthetek el egy további idézettől:

„A Griffaton-ház (Nagy Jenő utca) a Pécsi Városi Könyvtár új központi épülete lesz, átadási határideje: 1976. december 31-e. A Művelődésügyi Osztály az alábbiakat kérte a tervezőtől és a beruházótól:

A földszinti helyiségek a Könyvtár központjának funkcióit (munkaszobák, kézraktár), ill. az emeleti fiókkönyvtár kiegészítő feladatait (ruhatár, folyosói libresszó, stb.) látják el.

- Az emeleti helyiségekben az olvasókat kiszolgáló területi fiókkönyvtár működik (szabadpolcos kölcsönző, tápraktár, öltöző-iroda)
- A padlástérben – abban az esetben, ha tűzbiztossá és statikailag megfelelővé tehető – fog működni a házinyomda és a könyvkötőműhely, ill. az átalakítás után nyilvánvalóvá válik, milyen egyéb funkciókat tud még ellátni.

Az OSZK-KMK ezt az elképzelést nem tartja jónak, ugyanakkor a helyi viszonyokat és eljövendő lehetőségeket vizsgálva egyértelműen a fentiek mellett kellett döntenünk hiszen a központ túlszűfolt, jelenlegi megjelenése (a vasudvarban) nem középület jellegű, új központ felépítésére előreláthatólag 15-20 éven belül sor sem kerülhet.” [Kiemelések az eredetiben P. L.] (p. 34-35.)

B/5 A működési körülmények javulnak ugyan, de hogyan!? A megszüntetni kívánt 100 m² helyett megszüntettek 420 m²-t (a tervezettnél több mint négyszeresét), míg az 1985-ig átadni tervezett 5140 m² helyett a hálózat összesen 752 m²-rel bővült (a tervezettnél alig több mint hetedével).

Ma a városi könyvtárnak összesen 8 könyvtára van: a Várkonyi Nándor Könyvtár, 4 gyerekkönyvtár, az Ifjúsági-ház könyvtára, a Honvéd téri könyvtár és a Berze Nagy János könyvtár. A nagyratörő tervek – nagyot buktak. 1976. dec. 31-e helyett, 19-

80-ban készült el a Griffaton-házi könyvtár, amely Várkonyi Nándor Könyvtár néven lesz majd a hálózat zászlóshajója, de a hely kicsi lett a központnak és a könyvtárnak együtt. A tanács belátta, hogy álláspontja tarthatatlan, nem lehet a ház földszintjén központot, a padláson köteteset és nyomdát berendezni, ezért tervbe vették, hogy a Griffaton-ház melletti telken, egy „nyaktaggal” összekapcsolva, majd építenek egy egyszerű központi épületet, így kerül egy helyre a központ és a központi könyvtár. Ez az épületrész soha nem készült el, biztosan mondhatjuk, nem is fog. 1986-ban a következőket írtam a *Könyvtárosban*: „*a központ nem költözött, elszakadt a könyvtártól, s ennek magányos nagysága és a hálózat apró könyvtárai között lassan feszültség keletkezett...*”¹⁶ Tartom, hogy ma is a hálózat egyik legnagyobb hibája ez, bár mostanra a „hálózat apró könyvtárai” kifejezés helyett szerencsésebb lenne a „hálózat más könyvtárai”-t írni, hiszen a kiskönyvtárak mára teljesen megszűntek. (21 helyett 8 könyvtár!)

Némi malíciával azt írhatnám, eredményesen dolgoztunk, hiszen szinte mindent megszüntettünk, ami rossz volt. De mi lett a rossz helyett?

A Várkonyi Könyvtár „él és virul”, raktárat is kapott, nem messze a könyvtár épületétől, az Ifjúsági-házi könyvtár működik (a részletekről ne beszéljünk), azonban, mivel a központ a helyén maradt, a központi gyermekkönyvtár – foglalkoztató szobák, olvasótermek stb. – nem valósulhatott meg, vagyis a hálózat legnagyobb gyermekkönyvtára nem alakult központi gyerekkönyvtárrá.

A József Attila Könyvtárat 1981-ben bővítettük, volt díszes átadási ünnepség, szép szavak, pompa, kacagás, aztán 1985-re a tanács az épületet eladta, a könyvtár könyveit, egy hóeséses téli napon, valami szörnyűséges pincébe hordtuk, a város másik végének pusztuló általános iskolájába. A pedagógiai könyvtárat nem bővítettük: a fenntartó is belátta, hogy terve – a könyvtárat „Pedagógiai és Közművelődési Könyvtárrá” kell alakítani – nem reá-

lis, ezért azt a Pécsi Városi Könyvtár visszaadta a Nagy Lajos Gimnáziumnak.

A „Lvov-Kertvárosi” Könyvtár (Berze Nagy János Könyvtár néven) ma is működik, nem lett nagyobb. A 80 ezres városrész ellátását ma is ez a kis könyvtár „oldja meg”, két garázsnyi alapterületen. (A helyiség rendeltetése szerint, eredetileg garázs volt.) Bár ebben a városrészben a Nevelési Központban működik könyvtár, az mégsem igazi közművelődési könyvtár: annak az oktatás és nevelés kiszolgálása a fő feladata.

Az 1985-re tervezett könyvtárak közül egyetlen egy sem készült el. A szép álmok négy könyvtárból semmi nem lett: négy nagy városrész maradt ellátatlanul továbbra is.

Bibliobuszt kapott ugyan később a könyvtár, ám meglehetősen „szeplős” volt a „menyasszony”, mert nagyon is használt volt: tízéves, „felújított”. Éppen ebben az évben, 1999-ben, szűnt meg ez a szolgáltatás: már nem lehetett tovább működtetni, olyan sokba került a fenntartása. A kölcsönzés ügyis nagyon esetleges volt a „buszon”: hol befutott a megállóba, hol nem. Mostanában már inkább nem... A peremkerületek ellátásának annyi...

Idéztem még a Diana téri könyvtár tervét: nem lett belőle semmi. Ugyancsak nem lett semmi a Kenyérgyár helyére tervezett 175 m²-es könyvtárból. Egyik szemünk sír, másik nevet, hiszen a Jelentés ezeket – teljes joggal – ügyis „szakszerűtlen telepítések”-nek nevezte. Örüljünk-e annak, hogy az egyik „szakszerűtlen telepítés” – Bajcsy-Zsilinszky utcai gyermekkönyvtár – mégis megvalósult?

Váratlan bővítések is voltak: a központ mellett megüresedett lakást megkapta a könyvtár, így ott javultak a munkakörülmények, azonban ettől kezdve biztossá vált, hogy a központ soha nem fog a Várkonyi Könyvtár mellé költözni. Nagy alapterületű raktárat is kapott a könyvtár, ezzel megoldódott – valószínűleg évtizedekre – a raktározás gondja, ám ez az épületrész fűtetlen, télen itt dolgozni nem lehet.

A működési körülményekben beállt változásokból tehát szomorú kép alakult ki. Itt érhető tetten leginkább a felemás végrehajtás: a pénz egyre nyomasztóbb hiánya, egyre kisebb megvalósulást engedélyezett.

Minden, ami a tervekől lett, avagy összefoglalás

Könyvtárakat, raktárakat szüntettünk meg, költöztettünk más és más helyre, néhány új könyvtárat nyitottunk, néhányat bővítettünk, új típusú dokumentumok beszerzésével, feldolgozásával kezdtünk foglalkozni, sok tervünkől valóság lett, sokkal több hamvába holt, vagy csak félig-meddig valósult meg, de szinte pillanatnyi megállás sem volt a munkában.

Érdekes lenne egyszer megírni a Pécsi Városi Könyvtárban töltött 18 évem történetét: jól tükrözhető benne, hogyan és mennyit dolgozott egy könyvtáros csapat, hogyan változott a létező szocializmus változásával a kedv, a lelkesedés, hogyan élte meg egy nagyvárosi könyvtára az úgynevezett rendszerváltozást, miért csak a demokrácia rossz oldalát tapasztalhatta meg eddig a könyvtáros (is), de maradjunk csak a „public library”-csatánál!

Bertók László lemondott a könyvtár igazgatásáról, a könyvtárra fordítható pénz az adósságcsapda miatt egyre kevesebb lett, egyre több napot töltöttünk a költségvetés „ésszerű csökkentésének” tervezgetésével, a beszerzési keretek „racionalizálásával” – ami magyarul szintén annyit tesz, mint csökkentés –, Schenk János, a nagy könyvtártámogató pedig – láss, csodát! – „Nyugatra disszidált” (hogy az úgynevezett rendszerváltozás után mint könyvkiadó jelenjen meg ismét Pécsen).

A könyvtári tervek – láthattuk – minden területen csak részben váltak valósággá, hiszen a könyvtárban is minden a társadalmi változásoknak megfelelően alakult, formálódott. Az országban a kezdeti

föllendülés 1980 tájára lelassult. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a felvett „nyugati” hitelekkel a kultúrára, könyvtárra már nem, vagy csak nagyon kevés jut. Elsősorban a nagyberuházások akadtak el, de a már meglevő szocialista nagyvállalatok „működésének”, a munkanélküliség kapun belül tartása, a „gulyáskommunizmus” fenntartása is mind nehezebb lett. Az egyre növekvő hitelkamatok mindent fölemésztettek, ennek nyomán pedig minden könyvtári tervet, előrelépési lehetőséget elsöpört a „maradvány-elvű” intézmény-finanszírozás. Mondhatni: egy lépés előre, de rögtön legalább kettő hátra...

A public library jellegű könyvtár álma a „jóléti szocializmusnak”, a kommunizmusnak, a „hivatásos pártmunkások” dédelgetett álmainak elűzésével párhuzamosan múlt ki. Ahogyan kiderült, hogy szocializmus, kommunizmus nem volt, nincs és nem is lesz, úgy derült ki az is, hogy a helyébe lépő demokrácia nem automatikusan jóléti társadalom, hanem még évtizedekig nyögi majd a szocialisták által felvett hitelek kamatait, a hivatásos forradalmárok butaságának és bornírtságának hagyatékát, s a régi-új nomenklatura „segítségével” privatizálás címszó alatt elherdált ország maradéka még sokáig nem lesz képes a kultúra fejlesztését előtérbe helyezni. Ha akarom, akár azt is mondhatom: a csata elveszett.

De nem akarom a csatát elveszettnek látni. Azt mondom inkább, döntetlen lett, sőt... Azt mondom inkább: hogy ma a Pécsi Városi Könyvtár létezik, hogy tanult könyvtárosok egy viszonylag lakályos és biztonságos mentőcsónakban várhatják a mentőhajót, a földet, ami a közeljövőben a számítógépes feldolgozást a távolabbi jövőben pedig a gazdagabb Magyarország, s benne a jobb, gazdagabb könyvtár eljöttét jelentheti, valószínűleg a fent ismertetett felemás föllendülésnek is köszönhető.

Nem tudhatjuk, mi lett volna, ha nem történik meg az 1975–1985 közötti „csúcsra járatás”? Nem tud-

hatjuk, történelmi szükségszerűség volt-e minden, ami történt, mert tovább már nem volt tartható a lehetetlen helyzet, vagy talán az „Irányelvek” és a „farvizén” összeállított Jelentés megszületésének köszönhető-e a fellendülés? Valószínűbb, hogy a kettő együtt, egymást feltételezve működött: a lehetetlen helyzet nélkül nem lett volna „public library”-csata, nem készült volna el az „Irányelvek” sem.

Egy dolgot azonban bizton állíthatunk: mély főhajtással kell megköszönni *Sallai Istvánnak*, hogy most legalább lehetőségünk van várni – és kötelességünk tenni – az eljövendő jobb és szebb könyvtárért. A könyvtáros tábornok emlékét tisztelettel és megbecsüléssel őrizzük, mi, a kis hadnagyocskák és közlegények is.

Irodalom

1. Futala Tibor: „Public library”-csata 1968-ban avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT előterjesztésének kor- és szellemtörténeti dokumentumként való publikálásához. In: Könyvtári figyelő. 9. (45.) évf. 1999. 2. sz. pp. 240-243.
2. SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya. (Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére). In: Könyvtári Figyelő, 9. (45.) évf. 1999. 2. sz. pp. 244-255.
3. FOGARASSY Miklós: A közkönyvtári koncepció második „áttörése”: A public library eszméjének térhódítása és a Vas Megyei Könyvtár megépítése. In: Könyvtári Figyelő, 9. (45.) évf. 1999. 2. sz. pp. 236-239.
4. A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati fejlesztéshez. Bp. 1973. OSZK-KMK, NPI. 96 p.
5. Pécs m. Város Tanácsa Városi Könyvtára munkájának általános felügyeleti vizsgálata. (Összefoglaló jelentés.) Előadó Schenk János. Pécs. Pécs M. város Tanácsa VB. Művelődési Osztálya. Ikt. sz.: 19.400/1975. Lapszámozás: 104-1975/1078-1142. Kézirat. (Továbbiakban: Összefoglaló jelentés)
6. Összefoglaló jelentés. p. 1.
7. Összefoglaló jelentés. p. 2.
8. Összefoglaló jelentés. p. 1.
9. Pécs megyei Város Tanácsa Városi Könyvtára munkájának általános felügyeleti vizsgálata. Munkaterv. Pécs m. Város Tanácsa VB. Művelődési Osztálya. Ikt. sz. 19400/1975. VIII. pp. 5.
10. A Városi Könyvtár vizsgálata. Részanyagok. 1975. Jelentések 1-24-ig. Hiányzik.: 7. sz. jegyzőkönyv.
11. Ld. 10. jegyzet, 3. jegyzőkönyv. pp. 2-3.
12. Ld. 10. jegyzet, 23. jegyzőkönyv. pp. 2-3.
13. Ld. 10. jegyzet, 6. sz. jelentés.
14. PINTÉR László: Évforduló kérdésekkel. In: Könyvtáros. 41. évf. 1991. p. 125.
15. Összefoglaló jelentés. pp. 32.
16. PINTÉR László: Huszonöt éves a Pécsi Városi Könyvtár. In: Könyvtáros. 36. évf. 1986. 8. sz. pp. 125.